

معرفی کتاب دربارهٔ نسبت دین و خشونت

رضا اکبری*

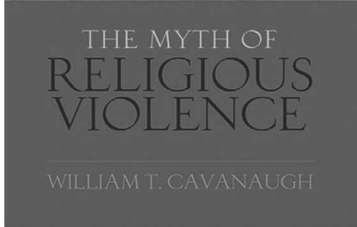
مقدمه

بررسی و مطالعهٔ خشونت دینی به‌مثابهٔ یک حوزهٔ مطالعاتی متمایز از دیگر انواع خشونت (خشونت خانوادگی، خشونت نژادپرستانه، خشونت علیه زنان و...) پیشینهٔ چندان جدی و مفصلی ندارد. اغراق نکرده‌ایم اگر حکم کنیم که یازده سپتامبر ۲۰۰۱ رخدادی بود که ضرورت و اهمیت خشونت دینی را در رشته‌های مختلف مطالعاتی تعیین بخشید. بر مبنای چنین تاریخچهٔ کوتاهی، شاید انتظار فهرستی بلندبالا از نویسندگان و پژوهشگران، با هزاران مقاله و صدها کتاب، چندان موجه نباشد. با این حال، در همین سالیان اندک مراکز مطالعاتی مهم دنیا، از جمله مراکزی در اروپا و آمریکا، تحقیقات درخور ستایش و مهمی را سامان داده‌اند. در این مجال کوتاه کوشش می‌شود به معرفی برخی از مهم‌ترین این آثار بپردازیم. برای پرهیز از دل‌خواهی بودن، در گزینش این آثار دست‌کم دو معیار را مدنظر داشته‌ایم: (۱) کوشیده‌ایم معیار تکثر رشته‌ای را در نظر گرفته و از رشته‌های مختلفی همچون فلسفه، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، تاریخ و... خوشه‌چینی کنیم؛

* کاندید دکتری علوم اجتماعی، قم: جامعه‌المصطفی العالمية، مجتمع آموزش عالی علوم انسانی

(۲) تلاش کرده‌ایم تا از میان به‌روزترین مطالعات در این حوزه که نویسندگان نشان که عمدتاً زنده و صاحب‌نام است، گزینش به عمل آوریم.

۱- اسطوره خشونت دینی؛ ایدئولوژی سکولار و ریشه‌های نزاع‌های مدرن

این کتاب نوشته ویلیام تی. کاوانا، الهی‌دان برجسته و معاصر آمریکایی و استاد الهیات سیاسی و اخلاق اجتماعی دانشگاه سنت توماس آمریکا است. این کتاب که نخستین بار در سال ۲۰۰۹ در انتشارات دانشگاه آکسفورد منتشر شد، به موفقیت درخور توجهی دست یافته است؛ نویسنده اقتباس‌های متعددی از ایده‌های اصلی کتاب در قالب چندین مقاله در نشریات و مجموعه‌مقالات معتبر نشر کرده است که یکی از آن‌ها در همین

مجموعه حاضر با عنوان «خشونت دینی به‌مثابه اسطوره مدرن» ترجمه شده است. کاوانا در مقدمه کتاب می‌گوید این اندیشه که دین در گسترش و ایجاد خشونت نقش دارد بخشی از فهم عرفی جوامع غربی شده است و همین باور است که وجود نهادها، مؤسسات و نیز بسیاری از خط‌مشی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها از جمله آن‌هایی را که آشکارا علیه دین هستند، تعیین می‌بخشد. نویسنده تلاش می‌کند با کالبدشکافی این باور، که در واقع آن را اسطوره و برساخته جامعه مدرن غربی می‌داند، از آن اسطوره‌زدایی نماید. وی معتقد است ما به راحتی نمی‌توانیم امر دینی را از امر سکولار و امر سیاسی جدا کنیم و این کار بسیار دشواری است، اگر ناممکن نباشد. وی در ادامه اثر، به نقد تلاش‌های صورت‌گرفته در جهت چنین جداسازی‌ای اقدام می‌کند.

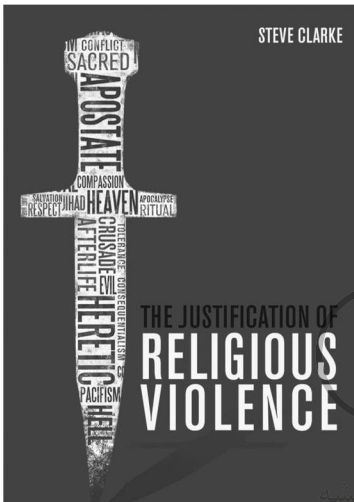
نویسنده کتاب را در یک مقدمه و چهار بخش سامان داده است. در بخش اول به آناتومی اسطوره و کاریست‌های سیاسی و اجتماعی آن می‌پردازد. در بخش دوم به این موضوع می‌پردازد که دین آن‌گونه که انسان غربی می‌پندارد چگونه در اذهان ما به‌مثابه امری فراتاریخی مفهوم‌پردازی و جای‌گیر شده است. برخلاف عنوان

غلط‌انداز این بخش «ابداع دین»، نویسنده قصد ندارد ریشه تاریخی ادیان تاریخی را مورد خدشه و چالش قرار دهد. در بخش سوم نویسنده موردی تاریخی از جنگ‌های مذهبی اروپا را بررسی و شرح می‌کند. نویسنده معتقد است در پیدایی و پایایی جنگ‌های مذهبی قرن‌های شانزدهم و هفدهم اروپا، با عنوان جنگ‌های مذهبی، که در نوشته‌ها و افکار اندیشه‌گران و سیاست‌گذاران بیشترین توجه را به‌مثابه نمونه عینی خشونت مذهبی به خود جلب کرده است، پای عوامل سیاسی و اقتصادی فراوانی در میان بوده است. آخرین و چهارمین بخش این کتاب نیز به شرح سوءاستفاده‌های صورت‌گرفته از اسطوره خشونت دینی اختصاص دارد. روی‌هم‌رفته، کتاب اسطوره خشونت دینی اثری عمیق، جذاب، خواندنی و آگاهی‌بخش است که ایده اخلاقانه‌ای را پیشنهاد می‌کند.

۲- توجیه خشونت دینی

این کتاب نوشته استیو کلارک، پژوهشگر ارشد مرکز مطالعات فلسفه کاربردی و اخلاق عمومی دانشگاه چارلز استیوارت استرالیا و پژوهشگر اخلاق عملی در مرکز یوهیروی دانشگاه آکسفورد است. کتاب در سال ۲۰۱۴، توسط انتشارات معتبر وایلی بلکول منتشر شده است.

کتاب توجیه خشونت دینی اثری است که می‌خواهد خشونت دینی را از منظری فلسفی شرح و تبیین نماید. البته همان‌گونه

که خود نویسنده در ابتدای کتاب می‌نویسد قصد او همانند بسیاری از نویسندگان این نیست که چرا، چگونه و چطور دین موجب خشونت می‌گردد، بلکه قصد او نشان دادن این مسئله است که تروریست‌ها و یا گروه‌های خشونت‌طلب دینی چگونه فعالیت خود را به‌لحاظ اخلاقی و دینی توجیه می‌کنند. مسئله دیگر این کتاب این است که آیا توجیحات آنان با توجیحات سکولار برای خشونت موجه، تفاوتی دارد یا نه و در گام بعدی توجیحات خشونت‌طلبانه گروه‌های دینی به‌لحاظ مقبولیت تا چه اندازه با توجیحات سکولار خشونت قابل‌قیاس است. با این

۳۰۰ / پایدیا، سال دوم، شماره ۵ و ۶، بهار و تابستان ۱۳۹۷، ویژه دین و خشونت (۱)

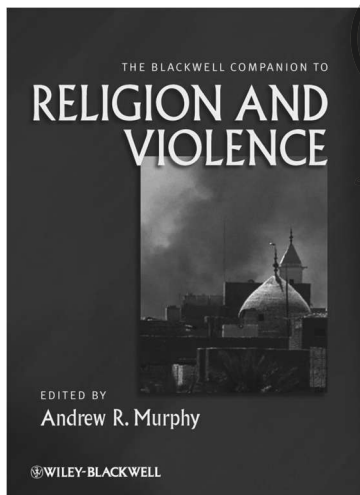
حساب، کتاب توجیه خشونت دینی در واقع گشت‌وگذاری در استدلال‌های احتمالی است که گروه‌های خشونت‌طلب دینی برای توجیه عملکردشان ارائه می‌دهند. اما این اثر تنها به توصیف این امر بسنده نمی‌کند، بلکه نویسنده نگاهی هنجارین به قضایا نیز دارد. به‌عنوان مثال، وی در بخش هشتم با عنوان لیبرال دمکراسی و رواداری دینی تلاش می‌کند به این پرسش‌ها پاسخ دهد که رواداری دینی چیست و چگونه موجه است. نویسنده سپس از منظرهای مختلف روان‌شناختی و جامعه‌شناختی نسبت دین و رواداری را بررسی می‌کند و درصدد فهم این مسئله برمی‌آید که دین چه وقت و چگونه به رواداری/نارواداری می‌انجامد. طرح‌ریزی کتاب در نه بخش انجام یافته است. سه بخش اول به پس‌زمینه مطالعات می‌پردازد. شش بخش دیگر اثر نیز به موضوعاتی می‌پردازد که به اشکال مختلف به موضوع خشونت و دین ارتباط می‌یابند، موضوعاتی مانند زندگی پس از مرگ، رواداری دینی، استدلال‌های اخیر برای توجیه خشونت دینی و نظایر این مباحث.

کتاب، به‌دلیل صبغه فلسفی‌اش، برای دوستداران فلسفه و آنانی که نگاه ژرف و عاری از کشاکش سیاسی و اجتماعی به موضوعات را می‌پسندند، اثری دل‌چسب است.

۳- دست‌نامهٔ بلک‌ول دربارهٔ دین و خشونت

این کتاب، در واقع، مجموعه‌مقالاتی است که بر محور نسبت دین و خشونت و با ویراستاری اندرو آر. مورفی گردآوری شده و در سال ۲۰۱۱، توسط انتشارت معتبر وایلی بلک‌ول به نشر رسیده است.

کتاب فوق در پنج بخش اصلی انسجام یافته است. بخش اول که شامل دو مقاله از چارلز دی کارلسون و ویلیام کاونان است بیشتر معطوف به تعریف اصطلاح خشونت دینی و تبیین ربط و نسبت خشونت و دین از منظری کلی و نظری است.

بخش دوم این کتاب حاوی مقالاتی است که از منظر رشته‌های مختلف علوم اجتماعی و انسانی به مطالعه خشونت و دین می‌پردازند. مقالات این بخش از منظرهای مختلفی همچون جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، اقتصاد، رویکرد مقایسه‌ای، ارتباطات، حقوق و... به بررسی نسبت دین و خشونت، نظر انداخته‌اند.

بخش سوم کتاب فوق به سنت‌های دینی همچون اسلام، مسیحیت، بودیسم، هندوئیسم و دیگر سنت‌های دینی معطوف شده و هر یک از آنان را در نسبت با پدیده خشونت مطالعه کرده است. این بخش از کتاب هیچ دین زنده و مهم دنیا را از منظر نسبت با خشونت دینی از قلم نینداخته است و از این منظر کار ستایش‌انگیزی انجام داده است.

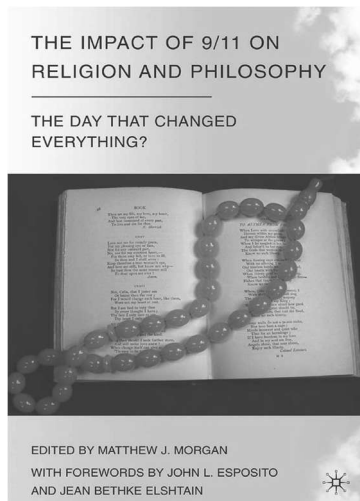
بخش چهارم این مجموعه مقالات حاوی مجموعه‌ای از مقالات جذاب و متنوع است. که موضوعات مختلفی همچون پلورالیسم دینی در جزایر اقیانوس آرام، ضدیهودی‌گری در امپراتوری روسیه، بررسی نقش دین و جنسیت در ماجرای هولوکاست و... را برمی‌گردد. مزیت این بخش در این است که هر مقاله موردی از خشونت دینی را در یک جغرافیای فرهنگی و تاریخی خاص بررسی می‌کند.

آخرین بخش اثر فوق نیز با عنوان «چشم‌انداز آینده؛ گذار از خشونت؟» تنها سه مقاله را در خود جای داده است. مقالات این بخش به بررسی آشکالی از نگرش دینی یا گونه‌ای از جوامع می‌پردازند که توانسته است مدارای دینی را توسعه داده و به‌رغم تنوعات دینی، از خشونت پرهیز نماید.

این کتاب، به‌رغم تعدد نویسندگان، در مجموع اثری خواندنی و تا حدودی روان است که اطلاعات جامع و به‌روزی را در اختیار خواننده قرار می‌دهد و وی را با دیدگاه‌های متنوع و متکثری آشنا می‌سازد.

۴- تأثیر یازده سپتامبر بر دین و فلسفه؛ روزی که همه‌چیز را تغییر داد؟

این کتاب مجموعه مقالاتی است که با ویراستاری متیو جی مورگان گرد آمده و در سال ۲۰۰۹ توسط انتشارات معتبر مک‌میلان انتشار یافته است. ویراستار کتاب به‌رغم اینکه سمت دانشگاهی ندارد و یکی از مدیران اصلی استاروود هتل است، به‌خوبی یک آکادمیسین از پس کار برآمده و مجموعه‌ای جالب، منسجم و یگانه را راهی بازار نشر کرده است.

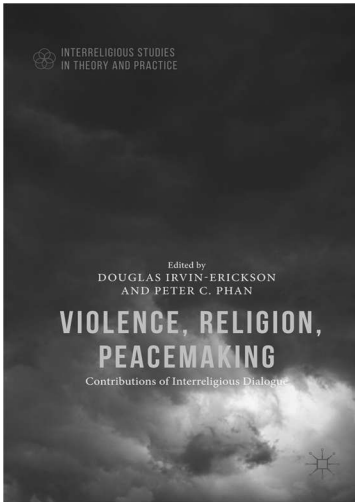
این اثر، با این اندیشه محوری طرح‌ریزی شده است که یازده سپتامبر گسلی تاریخی بود که مسیر بسیاری از چیزها را تغییر داد و موجب دگرگونی در روابط، تعاریف، روندها و نگرش‌ها گردید. یازده سپتامبر گذشته از نتایج، اثرات و پیامدهای بی‌شمار عینی و مادی‌اش، در ساحت اندیشه و تفکر نیز مسبب توجه به مسائلی شد که تا آن زمان مغفول مانده بود. از جمله اموری که از این واقعه و مجموعه رویدادهای پس‌از آن متأثر گردید

دین و فلسفه است. دین به‌طور کلی به‌عنوان منبع مشروعیت‌بخش و ترغیب‌کننده خشونت در معرض اتهام غرب به‌ویژه دولت ایالات‌متحده قرار گرفت. فلسفه نیز به‌مثابه یک رشته پژوهشی که بر حوزه‌های مختلف رفتار و اندیشه انسانی تأمل می‌کند پس از یازده سپتامبر سوژه‌ای جدی‌ای برای مطالعه یافت که پیش از آن، از میدان مطالعات آن غایب بود.

این کتاب از یک مقدمه و چهار بخش تشکیل یافته است. بخش اول درباره اسلام و تأثیراتی که یازده سپتامبر بر آن گذاشت، صحبت می‌کند. بخش دوم کتاب به تأثیرات رویداد یازده سپتامبر بر دیگر چشم‌اندازهای دینی می‌پردازد. بخش سوم اثر به تأثیرات حادثه یازده سپتامبر بر فلسفه و اخلاق می‌پردازد و بررسی می‌کند که فلسفه چگونه به خشونت و ترور واکنش نشان داد و نتایج و پیامدهای حاصل از این رویداد را چگونه تبیین کرد. پایان‌بخش کتاب نیز مقالاتی درباره جنگ عادلانه، صلح‌گرایی و تروریسم است.

کتاب روی‌هم‌رفته اثری جالب‌توجه است، به‌ویژه از این منظر که موضع آن پدیده‌ای - تاریخی است و نویسندگان مقالات تلاش دارند تأثیرات یک رویداد تاریخی را در مقیاس فرهنگی بسنجند.

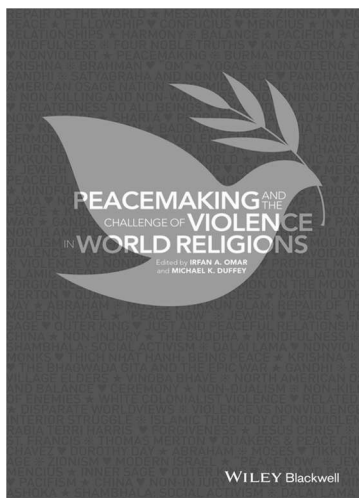
۵- خشونت، دین و آفرینش صلح؛ مشارکت در گفت‌وگوی بین‌الادیانی

مقالات این کتاب عمدتاً بر محور مباحث، گفت‌وگوها و ارائه‌های اساتید دانشگاهی و رهبران دینی که در سال ۲۰۱۳ در حوزه علمی هیات نیویورک برگزار شده بود، شکل گرفته است. کتاب، همچنان که از هر مجموعه مانند این کتاب انتظار می‌رود و به‌شکلی در روی جلد کتاب نیز درج شده است، رویکردی نظری و عملی دارد. به‌رغم تنوع مقالات اما مسئله ساخت صلح توسط ادیان چیزی است که انسجام کلی کتاب را به‌خوبی حفظ کرده و به آن محوریتی واحد داده است.

این کتاب که با ویراستاری داگلاس اِروین اریکسون و پیتر سی. فان در سال ۲۰۱۶ توسط انتشارات مک‌میلان راهی بازار شد، در مجموع، از یازده مقاله تشکیل یافته است که هر یک از این مقالات به انحای مختلف به مسئله صلح می‌پردازند. در واقع این مجموعه مقالات، برخلاف جریان غالب نوشته‌هایی که به بررسی ربط و نسبت خشونت و دین می‌پردازند، دیدگاهی ایجابی اتخاذ نموده است که محور قرار دادن نقش دین در ایجاد و پرورش صلح جهانی است. علاوه بر غلبه نگاه ایجابی این اثر، چیزی که این مجموعه را به‌رغم حجم کوتاه و مختصر، آن را منحصربه‌فرد می‌سازد پرداختن به مقولات تازه و درعین حال کاربردی بودن آن است، زیرا نویسندگان می‌کوشند اثبات کنند که صلح امری ممکن است. واقعاً چه سودی دارد که ما به‌صرف توضیح و تبیین خشونت و دین بپردازیم، درحالی‌که نتوانیم به قضیه صلح کمی کنیم؟ چه بپذیریم چه نپذیریم حیات دینی بخشی جدایی‌ناپذیر از جهان ماست که تأثیرات مدام و مهمی بر زندگی مان دارد؛ بنابراین به‌جای دمیدن در اتهام خشونت دینی، بهتر است کمی هم به ابعادی از دین بپردازیم که می‌تواند بر ایجاد صلح مؤثر باشد.

۶- ایجاد صلح و چالش خشونت در ادیان جهان

این کتاب نیز مجموعه مقالاتی است درباره دین‌شناسی تطبیقی و مطالعات صلح. ویراستاران این اثر، عرفان عمر و مایکل ک. دافی هستند که جزو محققان صاحب‌نام این حوزه به شمار می‌روند. آنان کتاب را به‌منظور شرح و توضیح خشونت و صلح‌سازی در جهان معاصر دینی ترتیب داده‌اند. ویراستاران کتاب می‌گویند عمده مقالات و کتاب‌ها موجود بر رابطه بین خشونت و دین تمرکز می‌کنند، اما کار دشواری که باید صورت گیرد و امروزه

سخت بدان نیاز داریم این است که از آرمان‌های دینی و مذهبی در حوزه ایجاد صلح و اشتیاق سنت‌های دینی به فعالیت‌های صلح‌طلبانه سخن بگوییم. در پی این نکته، ویراستاران و نویسندگان این اثر عمدتاً از منظر صلح‌سازی و ایجاد مکانی بهتر برای زندگی، سراغ سنت‌های دینی رفته‌اند و این کار را با رویکردی تطبیقی به انجام رسانده‌اند.

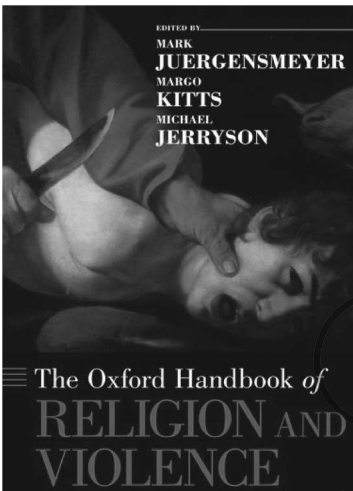
این کتاب در واقع کوششی برای پیراستن ادیان و سنت‌های از اتهام خشونت به شیوه خودش است. کتاب خشونت‌هایی را که به‌نام دین صورت می‌گیرد، انکار نمی‌کند، اما معتقد است عمده این خشونت‌ها ریشه در خواسته‌های نخبگان سیاسی و اقتصادی و... دارند. در واقع این نخبگان سیاسی و اقتصادی هستند که همسو با خواسته‌های شخصی و خانوادگی‌شان از کارت دین استفاده می‌کنند. این کتاب که در سال ۲۰۱۵ توسط انتشارات وایلی بلکول نشر یافته است، توانسته است مجموعه خوب و کاملی از محققان را از حوزه‌های مختلف سنت‌های دینی گرد آورد که هرکدام در رشته پژوهشی خود صاحب‌نظرند.

این کتاب از یک دیباچه و هفت بخش اصلی ساختار یافته است. محتوای هر بخش تقریباً ساختار یکدست و یکسانی دارد. هر بخش یک سنت دینی را برگزیده و رویکرد آن را نسبت به عدم خشونت و صلح‌سازی بررسی کرده است. برای

نمونه، بخش اول این کتاب با عنوان «جهاد و عدم خشونت در سنت اسلامی» به بررسی صلح‌سازی در سنت دینی می‌پردازد. نوشته اصلی این بخش که عرفان عمر آن را قلم زده است، درباره موضوعات مختلفی همچون جهاد و نقش آن در قرآن و صلح و نسبت آن با جهاد بحث می‌کند. در ادامه همین بخش مباحثی از منظر دو سنت کنفوسیوسی و یهودی طرح می‌شود که باب گفت‌وگوی بین‌الادیانی را می‌گشاید. این ساختار عیناً در دیگر بخش‌های این اثر که درباره مسیحیت، یهودیت، آیین کنفوسیوس، آیین بودا و سنت هندو بحث می‌کند، تکرار می‌شود.

کتاب *ایجاد صلح و خشونت در ادیان جهان* کتابی روان، یکدست، منسجم و پر از بینش‌های جالب‌توجه و خواندنی است.

۷- دست‌نامه آکسفورد درباره دین و خشونت

این مجموعه‌مقالات، با سردبیری مارک یورگنزمایر و مارگو کیتز و میشل جریسون، در سال ۲۰۱۳ میلادی، توسط انتشارات معتبر دانشگاه آکسفورد منتشر شده است.

این کتاب به درد خواننده‌ای می‌خورد که می‌خواهد نقشه‌ای جامع از مطالعات درباره دین و خشونت داشته باشد، نقشه‌ای که ویژگی‌های زیر را داشته باشد: (۱) نگاهی وسیع به انواع و اقسام سنت‌های دینی بیندازد؛ (۲) الگوها و شیوه‌هایی برای مطالعه دین و خشونت پیشنهاد کند؛

(۳) رویکردهای مختلف رشته‌هایی همچون جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اقتصاد، تاریخ و... را در مطالعه دین و خشونت بررسی کند و بالقوگی‌های آن‌ها را نشان دهد؛ و (۴) در آخر اینکه مسیرهای نرفته و جدیدی در تحلیل دین و خشونت به روی مطالعات دین و خشونت بگشاید. این کتاب تمام این ویژگی‌ها را دارد.

کتاب از یک مقدمه و چهار بخش تشکیل شده است. مقدمه، علاوه بر تبیین موضوع و شرح مختصر طرح کلی کتاب، سعی می‌کند خواننده را به خواندن کتاب ترغیب نماید. بخش اول مروری است بر سنت‌های دینی شامل آیین هندو، چینی،

سیک، یهودیت، مسیحیت، اسلام، آیین‌های آفریقایی و آیین‌های جزایر اقیانوسیه بر مبنای درگیری این آیین‌ها با مسئله خشونت. هرکدام از این سنت‌های دینی؛ تاریخ، جغرافیا و ویژگی‌ها متمایزکننده خود را دارند. برخی از آن‌ها دارای تاریخی بسیار طولانی هستند، همچون ادیان هندی، چینی و یهودیت. برخی از این ادیان تنها سه یا چهار قرن است که به تاریخ جهان دینی قدم گزاردده‌اند. برخی از ادیان مانند اسلام و مسیحیت دارای ایدئولوژی‌های خاص و برانگیزاننده هستند و برخی نیز همچون ادیان جزایر اقیانوس آرام یا دین هندو به یک قوم یا یک محیط جغرافیایی یا یکی از جوامع خاص وابستگی خاصی دارند. این بخش شامل مقالات متعددی است که سنت‌های دینی را مورد کاوش قرار می‌دهد. یکی از ویژگی‌های نیکوی این بخش در این است که در بررسی هر سنت دینی، از تنوع و تکثری که در درون هر سنت دینی وجود دارد چشم‌پوشی نمی‌شود به‌طور مثال در دین مسیحیت تاریخ مذهب پروتستان در نسبت با خشونت دینی با تاریخچه خشونت دینی در آیین کاتولیک کاملاً متمایز است. بر همین قیاس می‌توان مذهب شیعه و سنی در سنت اسلامی را مثال زد که در این کتاب به فراموشی سپرده نشده است.

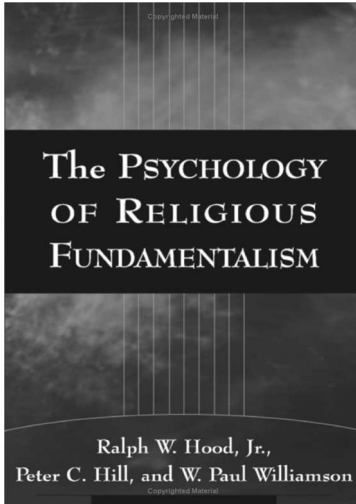
بخش دوم اثر مقالاتی هستند که روی چهارده موضوع مختلف تمرکز دارند. این چهارده موضوع در واقع موضوعاتی هستند که به‌طور خاص به مسئله دین و خشونت ارتباط دارند و غالباً در سنت‌های دینی مختلف رخ می‌دهند، فارغ از تفاوت‌هایی که یک سنت دینی با دیگر سنت‌های دینی دارد. در واقع این چهارده موضوع الگوها و فعالیت‌هایی هستند که ابعاد مذهبی خشونت سیاسی، جنگ کیهانی، نسل‌کشی، تروریسم، شکنجه و درگیری‌های مرتبط با سقط‌جنین را که در تاریخچه بسیاری از ادیان قابل‌ره‌گیری هستند، نشان می‌دهند.

بخش سوم اثر با عنوان «رهیافت‌های تحلیلی» به خواننده بصیرت‌ها و بینش‌های جالبی از رویکردهای تحلیلی مختلف، که در رشته‌های مختلف علوم اجتماعی و انسانی یافت می‌شود، می‌دهد. نویسندگان این بخش اساتید برجسته در شش رشته دانشگاهی همچون جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، روان‌شناسی، ادبیات، الهیات و علوم سیاسی هستند که تلاش می‌کنند شرحی علمی از منظر رشته خودشان درباره دین و خشونت ارائه دهند. نکته قابل‌توجه این بخش این

است که نویسندگان به صرف توصیف بسنده نمی‌کنند، بلکه تلاش می‌کنند راه درمان این وضعیت نابهنجار را نیز برای خواننده ارائه کنند. بخش چهارم و نهایی کتاب نیز با عنوان «مسیرهای جدید» تلاشی است در جهت فراتر رفتن از مطالعاتی که تاکنون درباره دین و خشونت صورت گرفته است.

۸- روان‌شناسی بنیادگرایی دینی

کتاب *روان‌شناسی بنیادگرایی دینی* نوشته مشترک رالف دبلیو. هود، پیترو سی. هیل و دبلیو پاول ویلیامسون است، که انتشارات گیفورد در سال ۲۰۰۵ آن را چاپ نموده است. این اثر از میان تمام آثاری که تا اینجا معرفی نمودیم تنها کتابی است که در سال ۱۳۹۶ به فارسی ترجمه شده و ارتباطات پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ایران آن را نشر نموده است.

خواننده‌ای که انتظار دارد در این کتاب مرتب از داده‌های آماری و یا آزمایش‌های درون‌آزمایشگاهی برای تبیین روان‌شناختی اعمال، رویکردها و فعالیت‌های خشونت‌طلبانه بنیادگرایان استفاده شود، به‌سختی ناامید خواهد شد، زیرا این کتاب تلاقی اندکی با رویکرد تجربی روان‌شناسی دارد. نویسندگان کتاب در مقدمه می‌گویند روان‌شناسی تجربی، در یافتن ویژگی‌های متمایز شخصیتی‌ای که بنیادگرایان را از دیگر انسان‌ها جدا سازد، ناکام مانده است. در نتیجه، نویسندگان از مجموعه متنوعی از ابزارها، روش‌ها و ایده‌ها از رشته‌های مختلف پژوهشی همچون جامعه‌شناسی، معناشناسی و... کمک می‌گیرند تا تبیینی از بنیادگرایی دینی ارائه دهند. آن‌ها به‌طور مشخص از تیپ ایدئال وبر در تعیین ویژگی‌های شخص بنیادگرا و یا برخی نمونه‌های دیگر استفاده می‌کنند.

کتاب از یک دیباچه و هشت بخش اصلی تشکیل یافته است. بخش اول و دوم شرحی از چهارچوب نظری محققان ارائه می‌دهد که طبق سخنان آنان در

دیباچه، بنیادگرایی را همچون یک نظام معنایی می‌بینند. علاوه بر این، محققان در بخش اول و دوم سعی در ورود به جهان تاریخی و جامعه‌شناختی ذهن بنیادگرایان می‌کنند و در این راه از هرگونه ابزار تاریخی و جامعه‌شناختی و نشانه‌شناختی مضایقه نمی‌کنند. آنان در واقع تعصبی، برای وفادار ماندن به مدل‌های مرسوم روان‌شناسی، از خود نشان نمی‌دهند، بلکه با تعریفی وسیع از روان‌شناسی به سمت مطالعهٔ بینارشته‌ای حرکت می‌کنند.

بخش‌های سوم تا هفتم کتاب اختصاص به برخی بنیادگرایی‌های خاص دارد و تاریخ بنیادگرایی را در مذاهب مختلف مسیحی، یهودی و اسلامی شرح می‌دهد. نویسندگان کتاب تلاش می‌کنند با استفاده از چهارچوب نظری پیش‌تر بیان‌شده و ترسیم شرایط وجودی و تاریخی بنیادگرایی، فهمی روان‌شناختی از این نوع بنیادگرایی‌های خاص ارائه دهند.

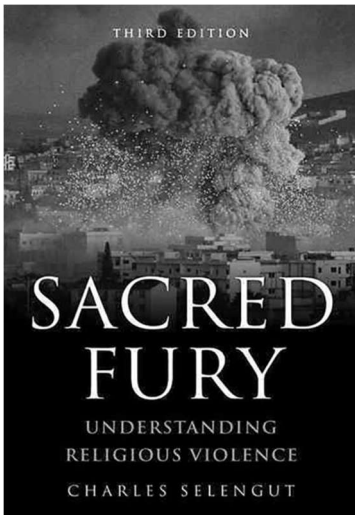
بخش هشتم و پایانی کتاب، در واقع، توسعه و گسترش نظری دیدگاه محققان است. در این بخش نویسندگان کتاب با استفاده از کاربست‌های چهارچوب نظری‌شان، مدل‌شان را به‌مثابهٔ یک مدل چندسطحی بینارشته‌ای توسعه دهند که قادر است بسیاری از پدیده‌ها از جمله پدیدهٔ بنیادگرایی را توضیح دهد.

کتاب *روان‌شناسی بنیادگرایی دینی*، در مجموع، کتابی خواندنی، جذاب و آسان‌فهم است، اگرچه ممکن است در برخی از بخش‌ها به‌ویژه در بخش مربوط به چهارچوب نظری، به‌علت خصلت نظری آن، اندکی دشواریاب باشد.

۹- خشم مقدس؛ فهم خشونت دینی

خشونت دینی چگونه اتفاق می‌افتد؟ چه چیزی متدینان به یک سنت دینی را وامی‌دارد به اعمال خشونت‌آمیز اقدام نمایند؟ منطبق توضیح‌دهندهٔ انواع متنوعی از اقداماتی که خشونت دینی نامیده می‌شود چیست؟ این کتاب تلاش می‌کند با استفاده از رویکردهای متنوع پژوهشی به این پرسش‌ها پاسخ دهد و خشونت دینی را برای خواننده فهم‌پذیر نماید.

کتاب نخستین بار در سال ۲۰۰۳ توسط انتشارات آلتاماریا منتشر گردید، اما به‌دلیل استقبال صورت‌گرفته از آن، تا کنون سه ویرایش مختلف از آن منتشر شده است که آخرین به سال ۲۰۱۷ برمی‌گردد. نویسندهٔ کتاب چارلز سلنگوت استاد جامعه‌شناسی در دانشگاه درو است. از این نویسنده، علاوه بر این کتاب آثاری

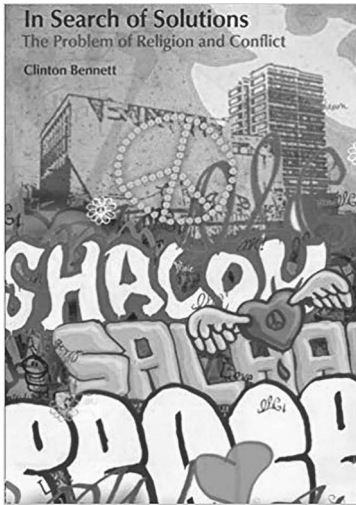
دیگر از جمله کتاب برخورد یهودیان و مسلمانان و هویت یهودی در عصر پست‌مدرن نیز منتشر شده است.

کتاب از یک مقدمه و پنج فصل و در نهایت یک نتیجه‌گیری ترکیب یافته است. مقدمه مروری بر مطالعه خشونت و دین دارد و مسئله‌ای را که قرار است این کتاب به آن پاسخ دهد، تبیین می‌کند. فصل اول ترسیم خشونت دینی به مثابه جنگ مقدس است. فصل دوم گشت‌وگذاری در رهیافت‌های روان‌شناختی برای تبیین

خشونت دینی است. فصل سوم به بررسی خشونت آخرازمانی اختصاص دارد. فصل چهارم به برخورد تمدن‌ها و جنگ‌های فرهنگی می‌پردازد و نسبت خشونت دینی را با آن‌ها بررسی می‌کند. فصل پنجم نیز به مفاهیمی از قبیل رنج دینی، شهادت، خشونت جنسی و... می‌پردازد.

نویسنده پس از بررسی‌های خود در فصل‌های مختلف کتاب و گشت‌وگذاری نسبتاً طولانی در اتفاقات خاورمیانه، کشمکش‌های بین هندوها و مسلمانان و بمب‌گذاری‌های متعدد در شهرهای اروپایی و... در خاتمه کتاب نتیجه می‌گیرد که این اتفاقات هم می‌توانند جلوه‌هایی واقعی از خشونت دینی باشند و هم در واقع ابزارهای مفیدی برای پیشبرد مقاصد سیاسی، ملی، قومی و اقتصادی حتی از نوع سکولار آن. در واقع نخبگان قومی، زبانی، ملی و یا سیاسی به‌خوبی از نیروی پرتوان دین در بسیج توده‌ها واقف‌اند و به همین منظور می‌توانند از آن در جهت اهداف خود کمال استفاده را بنمایند. اینکه رخداد‌های مختلف مرتبط به خشونت را از کدام‌یک از دو شق بدانیم کار آسانی نیست زیرا مؤلفه‌های بسیاری در انتساب یک پدیده و ارتباط آن دخیل است. بدین ترتیب، نویسنده ما را به سمت رویکردی کل‌گرایانه به خشونت دینی فرا می‌خواند.

۱۰- در جستجوی راه‌حل‌ها؛ مسئله دین و کشمکش

این کتاب اثر کلینتون بنت استاد ادیان بریتانیایی آمریکایی است که علاوه بر این کتاب آثار متعدد دیگری در خصوص سنت‌های دین از جمله اسلام و مسیحیت نگاشته است. زمینه اصلی کار وی اسلام است و درباره برخورد اسلام با مسیحیت، برخورد مسلمانان با مدرنیته، فهم ارتباط مسلمانان با مسیحیان درگذشته و حال است. وی مجموعه کتاب‌هایی با عنوان در جستجوی مسیح، در جستجوی محمد، در جستجوی امر قدسی و عناوین دیگری که

به‌نحوی با مسلمانان، اسلام و زیست اسلامی در جهان معاصر ارتباط دارد، نگاشته است. کتاب حاضر وی نخستین بار در سال ۲۰۰۸، توسط انتشارات ایکویناکس منتشر گردید و سپس برای دومین بار در سال ۲۰۱۴ توسط انتشارات راتلج تجدید چاپ شد.

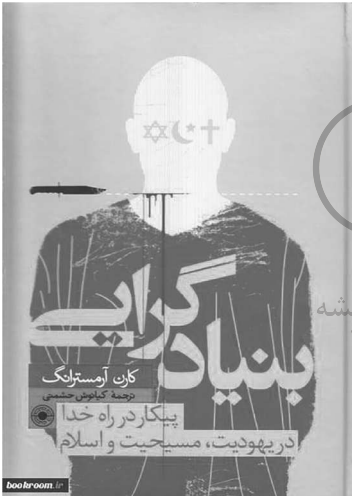
کتاب نوعی مطالعه موردی درباره دین و خشونت است. سه میدان برخورد، بین گروه‌های دینی در این کتاب قابل‌ره‌گیری است. بخش اول نزاع جامعه ایرلند شمالی را بررسی می‌شود که در آن، جامعه پروتستان طرفدار حاکمیت بریتانیا هستند و جامعه کاتولیک طرفدار الحاق به جمهوری ایرلند. بخش دوم کتاب به منازعه بوسنی اختصاص دارد، منازعه‌ای که در آن، مسلمانان طرفدار استقلال بوسنی به‌مثابه یک جمهوری مسلمان هستند و صرب‌های مسیحی هواخواه صربستان یا جمهوری مسیحی بوسنی. در بخش سوم، خواننده شاهد بحث درباره رواریبی عرب‌های مسلمان یا همان فلسطینیان با اسرائیلی‌های یهودی خواهد بود، نزاعی که از آغاز آن بیش از شش دهه می‌گذرد، اما همچنان ادامه دارد. در بخش چهارم و نهایی کتاب، نویسنده در جستجوی راه‌حلی برای گذر از خشونت می‌گردد.

ساختار هر بخش از این کتاب، به‌جز مقدمه و بخش پایانی، به‌صورت مشابهی

سازمان‌دهی شده است: در ابتدای هر بخش مسئله جامعه با عطف توجه به منابع و سرچشمه‌های مشکلات آن بررسی می‌شود؛ سپس در ادامه بخشی به تاریخچه کشمکش‌ها و ستیزه‌هایی که در جامعه موردبررسی جریان داشته ارائه می‌گردد؛ و در پایان آن بخش قسمتی هم به نقش دین در ارتباط با ستیزه و کشمکش‌های آن جامعه اختصاص داده می‌شود. این صورت‌بندی در تمام بخش‌های اول، دوم و سوم عیناً تکرار می‌گردد.

کتاب کلینتون بنت مزیت‌های بسیاری دارد. از جمله امتیازهای این کتاب درگیر ساختن خواننده در بحث‌هایی است که نویسنده درباره آن‌ها سخن می‌گوید؛ نویسنده در پایان هر بخش مجموعه سؤالاتی را مطرح ساخته که برگرفته از بحث‌های اصلی کتاب است و خواننده در قالب نشست‌های گروهی یا به صورت انفرادی می‌بایست درباره آن‌ها تفکر کند. گذشته از این، کتاب، درباره زیست و تفکر دینی و میزان تأثیرگذاری گرایش دینی افراد در رو آوردن به صلح یا خشونت، اطلاعات ارزشمند و دقیقی به دست می‌دهد.

۱۱- بنیادگرایی؛ پیکار در راه خدا در یهودیت مسیحیت و اسلام

کتاب بنیادگرایی اثر خانم کارن آرمسترانگ دین‌پژوه انگلیسی-آمریکایی معاصر و نویسنده پرکار حوزه دین‌پژوهی است. این اثر در تلاش برای پاسخ‌گویی به این پرسش اساسی است که بنیادگرایی در دنیای جدید چرا و چگونه پدید آمد. آرمسترانگ برای پاسخ به این پرسش، ریشه‌های بنیادگرایی را در سه دین عمده ابراهیمی، یعنی یهودیت، مسیحیت و اسلام پی می‌جوید. به گمان این نویسنده، برخلاف باورهای رایج غربی، بنیادگرایی بازگشت شکلی کهن از دین نیست، بلکه واکنشی به بحران‌های معنویت جدید است.

آرمسترانگ مدعی است که از دوران رنسانس با از میان رفتن معنویتی که در عقاید و آیین ریشه داشت مؤمنان در پی شیوه‌های جدیدی از تدین برآمدند و

بنیادگرایی این‌گونه زاییده شد و توسعه یافت.

آرمسترانگ، در فصل‌های مختلف این کتاب، بر سه جریان بنیادگرا و ریشه‌های تاریخی و تحولات آتی آن‌ها متمرکز می‌شود: بنیادگرایی پروتستانی آمریکا، بنیادگرایی یهودی در اسرائیل و بنیادگرایی معاصر در برخی کشورهای اسلامی. کتاب در دو بخش سامان یافته است، بخش نخست به تاریخ و سرگذشت بنیادگرایی در جهان قدیم و معاصر می‌پردازد و در بخش دوم به بنیادگرایی در طی ده فصل که در آن‌ها به بررسی ریشه‌ها، مبانی و استدلال‌های معتقدان به بنیادگرایی بر اساس متون و تفاسیر دینی سه دین یهودیت، مسیحیت و اسلام می‌پردازد. در پس‌گفتار ترجمه فارسی کتاب نیز گفت‌وگویی کوتاه که جان‌اتان کیوش مقاله‌نویس لاس‌آنجلس تایمز با خانم آرمسترانگ انجام داده برای مزید استفاده علاقه‌مندان به دیدگاه شخصی نویسنده، ترجمه و گنجانده شده است. چنانچه از بخش‌بندی کتاب هم آشکار می‌شود کتاب دارای دو بعد توصیفی و تحلیلی است. از بعد توصیفی اثر حاوی مطالعاتی مستند در تاریخ بنیادگرایی و دربردارنده مستندات و شواهدی دقیق و بی‌شمار از جلوه‌ها و عناصر فرهنگی جامعه و تاریخ سه سنت دینی ابراهیمی است. در وجه تحلیلی هم نویسنده با مقدمه‌چینی و استدلال ورزی‌های عمیق و نسبتاً جامع به تبیین پدیده بنیادگرایی که جریان اصلی ظهور خشونت دینی است می‌پردازد.

نیویورک‌تایمز در یادداشتی درباره این کتاب می‌نویسد: «کتاب آرمسترانگ یکی از عمیق‌ترین، خواندنی‌ترین و دقیق‌ترین شرح‌ها تا به امروز از پیدایش جریان‌های بنیادگرا در یهودیت، مسیحیت و اسلام است.»

نسخه اصلی کتاب فوق را گروه انتشاراتی انتشارات رندام در سال ۲۰۰۱ و اندکی پس از حادثه یازده سپتامبر منتشر کرده است. نسخه فارسی کتاب را نیز انتشارات حکمت، با ترجمه کیانوش رحمتی، در سال ۱۳۹۶ راهی بازار کرده است.